

Dnro:572/D.a.2/15.6.2020

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kirjaamo@minedu.fi

Oppivelvollisuus@minedu.fi

Viite: Lausuntopyyntö 30.4.2020/ VN/1985/2020-OKM-1

Asia: Luonnos hallituksen esitykseksi oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

OBJ

Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt Saamelaiskäräjiltä lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Hallituksen esitys liittyy hallitusohjelman kirjauksiin oppivelvollisuusiän korottamisesta 18 ikävuoteen, ohjauksen vahvistamisesta, toisen asteen koulutuksen maksuttomuudesta sekä toisen asteen valmistavien koulutusten ja nivelvaiheen ohjauksen kehittamisestä.

Saamelaiskäräjät esittää huomionsa esityksestä oppivelvollisuuslaiksi ja pitää erittäin tärkeänä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista koulutuksessa. Oppivelvollisuuden laajentamisen ensisijainen tavoite on nostaa suomalaisten koulutus- ja osaamistasoa sekä varmistaa jokaiselle nuorelle mahdollisuus toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Saamelaiskäräjät näkee oppivelvollisuuden laajentamisen positiivisena uudistuksena. Saamelaiskäräjät kiinnittää lausunnossaan erityistä huomiota saamelaisille perustuslaissa turvattujen omaan kieleen ja kulttuuriin liittyvien oikeuksien toteutumiseen oppivelvollisuuden laajentamisen myötä.

Perusopetuksen jälkeiset opiskelumahdollisuudet saamelaisten kotiseutualueella ovat hyvin rajallisia eikä oppivelvollisuuden laajentaminen saisi johtaa nuorten ihmisten kiihtyvään poismuuttoon eikä kielenvaihdoskehityksen voimistumiseen. Saamelaiskäräjät on huolestunut siitä, ettei oppivelvollisuuden pidentämisen vaikutuksia saamelaisnuoriin, saamelaiskulttuuriin ja perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamiseen ole uudistuksen valmisteluvaiheessa selvitetty. Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa toimii neljä lukiota ja Saamelaisalueen koulutuskeskus/ Sámi oahpahasguovddáš.

Saamenkieliset ja saamelaisalueen koulutusmahdollisuudet

Saamelaiskäräjät katsoo, ettei esityksessä ole arvioitu uudistuksen vaikutuksia saamelaisten kielellisiin oikeuksiin, esityksen vaikutuksia saamelaisopiskelijoihin ja heihin, jotka ovat saaneet saamenkielistä perusopetusta. Uudistuksesta käydyissä keskusteluissa on noussut esille, että oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä ei ole tarkoitus lisätä mahdollisuuksia saamen kielen tai saamenkieliseen opetukseen. Esityksessä ei myöskään käsitellä missä laajuudessa perusopetuksen

jälkeisiä opintoja tullaan tarjoamaan saamen kielellä. Laajennettu oppivelvollisuus tulisi kuitenkin koskemaan saamelaisnuoria samalla tavalla kuin muitakin alle 18-vuotiaita.

Saamelaisten kielelliset oikeudet on vahvistettu varhaiskasvatuslaissa varhaiskasvatuksen järjestäjiä koskevalla velvollisuudella saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämiseen, jos lapsen äidin kieli on saame. Vaihtoehtoisesti saamelaislapsi, jonka ensiksi oppima äidinkieli ei ole saame, on mahdollista saada varhaiskasvatusta saamen kulttuuri- ja kielipesässä. Kielipesät siirtävät saamen kieliä sellaisten saamelaisperheiden lapsille, jotka eivät enää voi saada kieltä kodeissaan. Oikeus saamenkieliseen opetukseen saamelaisten kotiseutualueella on vahvistettu perusopetuslaissa, joka velvoittaa opetuksen järjestäjät antamaan saamen kieltä osaavien oppilaiden opetuksen pääosin saamen kielellä. Toisen asteen oppilaitoksissa (lukiot ja ammatilliset oppilaitokset) saamen kieli voi niitä koskevien lakien mukaan olla opetuskielenä.

Oppivelvollisuus uudistuksessa saamen kielten kielipolku ja saamenkielinen koulutie tulisi katkeamaan. Saamelaiskäräjät esittää, että uudistuksen kokonaisuudessa vahvistettaisiin mahdollisuuksia saamenkielisten koulutusvaihtoehtojen lisäämiseksi ja tarkasteltaisiin toisen asteen koulutuksen järjestäjien velvollisuuksia saamenkielisten koulutusten järjestämiseen. Tällöin uudistus olisi linjassa Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja maan hallituksen saamen kielten elvyttämistä koskevien linjausten kanssa.

Saamelaiskäräjät pitää suunniteltua uudistusta myös mahdollisuutena vahvistaa saamen kielten, saamelaisen kulttuurin ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvää osaamista, jotka kaikki ovat uhanalaistuneet viime vuosikymmenten aikana. Saamelaiskäräjät esittää, että kaikki perusopetuksen jälkeiset koulutukset, jotka vahvistavat saamen kielten, saamelaisen käsityön, saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin ja niihin liittyvien taitojen osaamista, tulisi voida lukea ammatilliseen tutkintokoulutukseen valmentaviksi opinnoiksi ja siten oppivelvollisuuden suorittamisen piiriin. Lisäksi Saamelaiskäräjät toivoo, että uudistuksen yhteydessä tällaisen koulutuksen mahdollisuutta lisätään.

Saamelaiskäräjät esittää myös huolensa oppivelvollisuuden laajentumisen vaikutuksista nuorten poismuuttoon saamelaisalueelta. Saamelaisalueella toisen asteen koulutusmahdollisuudet ovat kapeat ja esimerkiksi ammatillista toisen asteen koulutusta tarjoaa ainoastaan Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK). Tämän vuoksi SAKK:n asemaa saamelaisnuorten ammatillisen koulutuksen tarjoajana pitäisi tarkastella ja vahvistaa oppivelvollisuus uudistuksen yhteydessä. Pitkät välimatkat ja saamelaisalueen oppilaitosten erityinen asema pitäisi huomioida myös majoitus- ja matkakorvauksissa siten, että oikeus majoitus- ja matkakorvaukseen koskisi saamelaisnuoria aina, kun he hakeutuvat koulutukseen saamelaisalueelle, vaikka koulutusta olisi ollut tarjolla myös lähempänä. Lisäksi uudistuksen yhteydessä pitäisi selvittää mahdollisuutta tarjota ammatilliseen tutkintoon kuuluvia kaikille yhteisiä opintoja myös syrjäseudulla, jotta opiskeluaika kaukana kotoa olisi mahdollista pitää lyhyempänä.

Poikkeustilanteet ja yksilöidyt opintopolut

Oppivelvollisuus uudistuksessa määriteltäisiin, että perusopetuksen jälkeen oppivelvollisuutta suoritettaisiin ensisijaisesti toisen asteen koulutuksessa suorittamalla lukiokoulutuksen oppimäärää ja ylioppilastutkintoa tai ammatillista perustutkintoa tai ammattitutkintoa. Pääsääntöisesti alle 18-vuotiaat suorittaisivat opintoja päiväopintoina täysipäiväisesti. Oppivelvollisuuslaissa ja siihen

liittyvässä lainsäädännössä on kuitenkin määritelty eräitä poikkeuksia, jotka liittyvät monessa tapauksessa opiskelijan opiskelukykyyn tai erityiseen elämäntilanteeseen. Saamelaiskäräjät tuo esiin, että myös alkuperäiskansan elämäntapaan ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvät syyt on katsottava perustelluiksi syiksi poiketa tavanomaisesta opintopolusta. Lisäksi saamelaisnuorille on turvattava mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta opiskelemalla saamen kieltä tai kehittämällä perinteisiä tietoja ja taitoja.

Oppivelvollisuuslaissa säädettäisiin perusteista, joilla oppivelvollisuuden suorittaminen olisi mahdollista keskeyttää määräajaksi tai toistaiseksi. Oppivelvollisuuden keskeyttämisen perusteiksi on mainittu mm. pitkäaikainen sairaus tai vamma tai erittäin vaikea elämäntilanne, kuten lähiomaisen kuolemasta tai äkillisestä vakavasta sairastumisesta johtuva tilapäinen toimintakyvyn aleneminen. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamelaisille perustuslaissa turvatus oikeuden oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen edellyttää, että saamelaisnuoren osallistuminen perinteisen elinkeinon harjoittamiseen tai muuhun saamelaiskulttuuriin liittyvään toimintaan tulisi katsoa perustelluiksi syyksi keskeyttää oppivelvollisuuden suorittaminen. Tämä tulisi sisällyttää lain yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Lukiolain mukaan alle 18-vuotias hakija voidaan ottaa suorittamaan aikuisille tarkoitettua lukiokoulutuksen oppimäärää ainoastaan hakijan terveydentilaan tai henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvästä perustellusta syystä. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan vähintään lakiesityksen yksityiskohtaisiin perusteluihin on tarkennettava, että saamelaisnuorten kohdalla henkilökohtaiseen elämään liittyvä syy voi liittyä saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvaan oikeuteen oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tällöin esimerkiksi nuorella, joka osallistuu perinteisen elinkeinon harjoittamiseen eikä siksi voi osallistua täysipäiväiseen opiskeluun, olisi mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta aikuisille tarkoitetussa lukiokoulutuksessa. Samoin perustein saamelaisille nuorille on turvattava mahdollisuus suorittaa lukion erityinen tutkinto sekä ammatillinen tutkinto tutkintokoulutukseen osallistumatta.

Saamelaisten oikeudet oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen on turvattava myös yksilöityjen opintopolkujen kautta. Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisnuorilla on oltava mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta opiskelemalla omaa kieltä, kulttuuria tai perinteisiä taitoja myös muussa kuin tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi saamen kielten ja kulttuurien lukuvuosikoulutuksia tai perinteisiin käsitöihin ja muihin elinkeinoihin liittyviä lyhyempiä kursseja. Nämä koulutukset luovat perustaa varsinaiselle tutkintoon johtavalle koulutukselle ja ovat saamen kielten ja perinnetaitojen uhanalaistumisen takia erityisen tärkeitä. Uhanalaisten saamen kielten koulutukset avaavat koulutuspolkuja eri alojen saamenkielisiin työtehtäviin ja yliopisto-opintoihin. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lukuvuoden mittaiset saamen kielten ja kulttuurien intensiivikoulutukset ovat johtaneet inarin- ja koltansaamen kielten nousemiseen yliopistollisiksi pääaineiksi ja edistävät siten mm. saamenkielisten opettajien ja muun akateemisen ammattihenkilöstön koulutusta.

Opinto-ohjaus ja nivelvaiheen tukipalvelut

Saamelaiskäräjät esittää huolensa peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa olevien saamelaisten opiskelijoiden mahdollisuudesta saada tarkoituksenmukaista opinto-ohjausta.

Saamelaisnuorten ohjauksessa on kiinnitettävä huomiota kieleen ja kulttuuriin liittyviin erityistarpeisiin. Peruskouluille ja toisen asteen oppilaitoksille on turvattava riittävät resurssit myös saamenkieliseen opinto-ohjaukseen. Samoin opinto-ohjauksessa on tunnistettava saamelaisväestön erityistarpeet ja alat, joilla on erityinen tarve saamenkieliselle henkilöstölle, kuten tällä hetkellä erityisesti sosiaali- ja terveys- sekä koulutussektori. Lisäksi asianmukainen opinto-ohjaus saamelaisalueella edellyttää, että nuoret saavat riittävästi tietoa opiskelumahdollisuuksista myös naapurimaissa.

Samoin Saamelaiskäräjät katsoo, että vailla opiskelupaikkaa olevilla saamelaisnuorilla on oltava yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tukipalveluita omalla kielellään. Tämä edellyttää, että saamenkielisiin tukipalveluihin osoitetaan riittävät resurssit. Lisäksi tukipalvelujen onnistuminen vaatii mm. tarkkaa vastuutahojen määrittelyä, vastuutahojen keskinäisen vuorovaikutuksen kehittämistä sekä riittäviä etsivän nuorisotyön ja opinto-ohjauksen resursseja. On määriteltävä tarkoin tiedonkulun käytännöt eri toimijoiden välillä, jotta opiskelijalla on aina joku, joka tarvittaessa tukee opintoihin ohjautumisessa, hakeutumisessa ja opintojen edistymisessä. Syrjäytymisuhan alla olevien nuorten aikaisen tunnistamisen ja puuttumisen opintojen keskeytymiseen on oltava välitöntä ja oikea-aikaista.

Oppivelvollisuuden suhde alkuperäiskansojen oikeuksiin

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelaisilla alkuperäiskansana on sekä Suomen perustuslaissa että kansainvälisesti tunnustettuja oikeuksia, joihin Suomi valtiona on sitoutunut ja joita on muussa lainsäädännössä edistettävä. Saamelaiskäräjät pyytää opetus- ja kulttuuriministeriötä huomioimaan nämä oikeudet oppivelvollisuuslaissa ja siihen liittyvässä lainsäädännössä asianmukaisella tavalla. Tämä edellyttää oppivelvollisuuden laajentamisen vaikutuksen arviointia suhteessa saamelaisväestöön sekä siinä mahdollisesti ilmenevien ja Saamelaiskäräjien esiin nostamien puutteiden korjaamista lopulliseen lainsäädäntöön.

Suomen perustuslain 17 §:n mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Suomi on lisäksi sitoutunut mm. YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen ja lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoon. YK:n julistuksessa alkuperäiskansojen oikeuksista todetaan artiklassa 14, että valtiot toteuttavat yhdessä alkuperäiskansojen kanssa tehokkaat toimet, jotta alkuperäiskansoihin kuuluvat yksilöt, erityisesti lapset, myös niiden yhteisöjen ulkopuolella elävät lapset, voivat saada oman kulttuurinsa opetusta ja omakielistä opetusta mahdollisuuksien mukaan. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 30 artiklan mukaan niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. Lisäksi YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen sopimuksen toteuttamista valvova ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomen valtiota mm. ryhtymään asianmukaisiin toimiin edistääkseen kaikkien saamelaislasten oikeutta saada opetusta omalla kielellään.

Lausunnon keskeinen sisältö

- Saamelaiskäräjät näkee oppivelvollisuuden laajentamisen positiivisena uudistuksena. Saamelaiskäräjät tuo lausunnossaan esille huomioitaan saamelaisille perustuslaissa turvattujen oman kielen ja kulttuurin liittyvien oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.
- Saamelaiskäräjät katsoo, ettei esityksessä ole arvioitu uudistuksen vaikutuksia saamelaisten kielellisiin oikeuksiin, esityksen vaikutuksia saamelaisopiskelijoihin ja heihin, jotka ovat saaneet saamenkielistä perusopetusta. Saamelaiskäräjät esittää, että uudistuksen kokonaisuudessa vahvistettaisiin mahdollisuuksia saamenkielisten koulutusvaihtoehtojen lisäämiseksi ja tarkasteltaisiin toisen asteen koulutuksen järjestäjien velvollisuuksia saamenkielisten koulutusten järjestämiseen.
- Saamelaiskäräjät pitää suunniteltua uudistusta mahdollisuutena vahvistaa saamen kielten, saamelaisen kulttuurin ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvää osaamista. Tämän vuoksi kaikki perusopetuksen jälkeiset koulutukset, jotka vahvistavat saamen kielten, saamelaisen käsityön, saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin ja niihin liittyvien taitojen osaamista, tulisi voida lukea ammatilliseen tutkintokoulutukseen valmentaviksi opinnoiksi ja siten oppivelvollisuuden suorittamisen piiriin.
- Oppivelvollisuuslaissa ja siihen liittyvässä lainsäädännössä on määritelty eräitä poikkeuksia tyypillisiin oppivelvollisuuden suorittamisen muotoihin. Perusteet liittyvät monessa tapauksessa opiskelijan opiskelukykyyn tai erityiseen elämäntilanteeseen. Saamelaiskäräjät tuo lausunnossaan esiin, että alkuperäiskansan elämäntapaan ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvät syyt on katsottava perustelluiksi syiksi poiketa tavanomaisesta opintopolusta tai keskeyttää oppivelvollisuuden suorittaminen. Tämä tulisi sisällyttää lain yksityiskohtaisiin perusteluihin.
- Saamelaisten oikeudet oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen on turvattava myös yksilöityjen opintopolkujen kautta. Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisnuorilla on oltava mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta opiskelemalla omaa kieltä, kulttuuria tai perinteisiä taitoja myös muussa kuin tutkintotavoitteisessa koulutuksessa.
- Saamelaiskäräjät esittää huolensa peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa olevien saamelaisten opiskelijoiden mahdollisuudesta saada tarkoituksenmukaista opinto-ohjausta. Saamelaisnuorten ohjauksessa on kiinnitettävä huomiota kieleen ja kulttuuriin liittyviin erityistarpeisiin. Peruskouluille ja toisen asteen oppilaitoksille on turvattava riittävät resurssit myös saamenkieliseen opinto-ohjaukseen.
- Saamelaiskäräjät katsoo, että vailla opiskelupaikkaa olevilla saamelaisnuorilla on oltava yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tukipalveluita omalla kielellään. Tämä edellyttää, että saamenkielisiin tukipalveluihin osoitetaan riittävät resurssit.
- Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelaisilla alkuperäiskansana on sekä Suomen perustuslaissa että kansainvälisesti tunnustettuja oikeuksia, joihin Suomi valtiona on sitoutunut ja joita on muussa lainsäädännössä edistettävä. Saamelaiskäräjät pyytää opetus- ja kulttuuriministeriötä huomioimaan nämä oikeudet oppivelvollisuuslaissa ja siihen liittyvässä lainsäädännössä asianmukaisella tavalla. Tämä edellyttää oppivelvollisuuden laajentamisen vaikutuksen arviointia suhteessa saamelaisväestöön sekä siinä mahdollisesti ilmenevien ja Saamelaiskäräjien esiin nostamien puutteiden korjaamista lopulliseen lainsäädäntöön.

Lisäksi asian merkittävyyden vuoksi Saamelaiskäräjät pyytää asiassa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvottelua, ja pyytää ministeriötä olemaan yhteydessä ajankohdan sopimiseksi. Ennen neuvottelua Saamelaiskäräjät pyytää ministeriötä tutustumaan Oikeusministeriön laatimaan saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvotteluvollisuutta koskevaan ohjemuistioon.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
Puheenjohtaja

Elli-Marja Hetta
Vs. Nuorisosihteeri
elli-marja.hetta@samediggi.fi

Ulla Aikio-Puoskari
Koulutussihteeri
ulla.aikio-puoskari@samediggi.fi

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 15.6.2020 kuultuaan asiassa 1. varapuheenjohtajaa sekä Saamelaiskäräjien nuorisoneuvostoa ja koulutus- ja oppimateriaalilautakuntaa. Lausunnon valmisteluun osallistuivat myös Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston puheenjohtaja Anni-Sofia Niittyvuopio sekä koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan puheenjohtaja Tauno Ljetoff.